

МОВОЗНАВСТВО

УДК: 811.112.2'373:39(=161.2:477.83/.86)

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ (на матеріалі німецькомовної літератури півдавстрійської Галичини)

Алла Паславська, Роксоляна Стасенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000
alla@mail.lviv.ua, lvivlyana@gmail.com*

Проаналізовано засоби реалізації етнічних стереотипів на матеріалі німецькомовної художньої літератури півдавстрійської Галичини. Виокремлено семантичні, синтаксичні та дискурсивні можливості формування стереотипів, досліджено відповідні лексичні одиниці, синтаксичні конструкції і дискурсивні маркери. З'ясовано, що їхнє застосування зумовлене різними стратегіями авторів – бажанням уникнути прямої номінації стану справ, щоб не порушити процес комунікації, абстрагуватися від деталей та узагальнити певні характеристики явищ чи об'єктів, засвідчити свою належність до певної етнічної групи чи дистанціюватися від неї. Дослідження підтвердило три важливі функції етнічних стереотипів – пізнавальну, яка допомагає сформувати уявлення про окремі етнічні групи без обов'язкового контакту з ними; комунікативну, що дає змогу ознайомитись із головними ознаками і моделями поведінки представників різних етнічних груп і підготуватись до контакту з ними, а також протетичну, яка сприяє збереженню ідентичності етносів у межах своїх культурних груп. Встановлено таку функцію етнічних стереотипів, як маніпулятивна, яка дає змогу шляхом неправдивого узагальнення, перебільшення, повтору, спеціальних синтаксичних конструкцій змусити слухача повірити в твердження мовця, яке має стереотипний характер. З'ясовано, що стереотипи можуть формувати хибне уявлення про етнічні групи, тому важливо вміти їх ідентифікувати і запобігати поширенню неправдивої інформації.

Ключові слова: стереотип, етнічний стереотип, когнітивний стереотип, мовний стереотип, література півдавстрійської Галичини.

Вступ. У сучасному світі проблема протиставлення “своїх” і “чужих”, “подібних” та “інших” набуває щораз більшої актуальності, оскільки саме така дихотомія інколи стає поштовхом до міжетнічних конфліктів, кількість яких не меншає. Причини непорозумінь між представниками різних етносів можуть бути різними, але часто їх об'єднує несприйняття свого візаві, яке виникає на ґрунті стереотипного, здебільшого негативного уявлення про нього. Мета пропонованої статті – з'ясувати специфіку етнічних стереотипів загалом та проаналізувати, як відбувається їхня мовна реалізація. Матеріалом для такого дослідження слугують художні твори письменників півдавстрійської Галичини (1772–1918), назва якої

сьогодні також вже стала стереотипним позначенням бідного, але вірного своєму справедливому цісарю багатонаціонального краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слово *стереотип* походить з грецької мови та в перекладі означає тверду форму, міцний відбиток. Уперше це поняття використав 1798 р. французький друкар Дідо на позначення способу друкування, для якого застосовували спеціальні друкарські форми. Саме закладена в зміст поняття *стереотип* ознака можливості подальшого тиражування сприяла поширенню цього терміна в інших науках.

У 1922 році американський публіцист У. Ліпман ужив термін “стереотип” у новому значенні, описавши його як сталі “картинки в нашій голові”, які дають змогу збагнути явища об’єктивної дійсності: “Вони є упорядкованими, більш-менш цілісними картинками світу, до яких пристосувалися наші звички, наші смаки, наші можливості, наші зручності і наші надії” [17, с. 95]. На його думку, стереотипи спрощують розуміння складності навколишнього світу та створюють моделі, на основі яких людський мозок інтерпретує нові сприйняття та уявлення. Попри певну модифікацію трактування стереотипів, ознака “сталості” й тут залишається домінантною.

Концепція У. Ліпмана стала поштовхом для дослідження стереотипів у суміжних дисциплінах. До середини ХХ ст. стереотипи вивчали західні дослідники – американські соціологи У. Кларк, О. Клейберг, Дж. Доллард, Д. Кац, Т. Адорно, Дж. Олпорт та ін. Тоді стереотипи розглядали як “негативне, але неминуче явище соціальної практики, а головна увага була спрямована на вивчення так званих антропостереотипів (гендерних, професійних, політичних, перш за все, етнічних)” [9, с. 311]. Особливий інтерес до вивчення національних та етнічних стереотипів розвинувся у 60–80-х рр. ХХ ст. У більшості праць цього періоду наголошували на “неправильності” стереотипів, їхній неточності та упередженості. Дослідники вважали, що підґрунтям для їхнього творення є етноцентризм, нелогічність когнітивних процесів та недостатня кількість інформації, на основі якої зроблені хибні висновки [12, с. 25].

На теренах Східної Європи інтерес до вивчення стереотипів проявився у 70–80-ті р. ХХ ст. У цій галузі працювали вчені І. Кон, Г. Кондратенко, В. Агєєва, Т. Стефаненко та інші, які продовжували практику вивчення етнічних стереотипів, зароджену в західній традиції. На протигагу американським дослідникам, для східноєвропейських “характерним був пошук означених позитивних якостей стереотипів, а не однозначно негативна їх оцінка” [9, с. 311]. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень вивченню стереотипів присвятили свої праці такі українські науковці, як С. Сердюк [10], який вивчає функції етнічних стереотипів та їхню роль у формуванні етнічної ідентичності, О. Самкова [8], яка досліджує соціальні стереотипи, О. Блинова [1] та М. Ляшко [5], яких цікавлять етнічні стереотипи як підґрунтя для міжетнічних відносин тощо.

Важливою тезою стало обґрунтування здатності стереотипів спрощувати процес запам’ятовування складної інформації, яка надходить із соціального середовища, структурувати і зменшувати її кількість.

Значну увагу в науковій літературі приділено процесам виникнення стереотипів. Розрізняють теорії, які пояснюють формування стереотипів. Згідно з теоріями індивідуальної психології стереотипи утворюються внаслідок внутрішніх конфліктів особи, які вона переробляє неправильно і неадекватно. Теорії соціальних груп пояснюють виникнення стереотипів як результат конкуренції або конфліктів між різними соціальними групами. Представники теорій соціального і культурного навчання вважають, що стереотипи виника-

ють не на основі особистого досвіду, а внаслідок засвоєння типового для певної соціальної групи набору установок, тому вони створюються не кожен раз по-новому, а їх вивчають унаслідок взаємодії із соціальним навколишнім середовищем індивіда.

Найпоширеніші теорії появи стереотипів – когнітивні пояснюють виникнення стереотипів процесами категоризації. Людський мозок має здатність розподіляти будь-які сприйняття на основі певних ознак на категорії. “Особливо помітними ознаками є вік, стать, етнічна приналежність, сюди можуть також належати політична орієнтація, віросповідання, місце проживання, дохід, освіта і професія та інші соціальні категорії” [15, с. 24]. Більшість таких досліджень присвячено національним та етнічним стереотипам, оскільки вони притаманні глобальним угрупованням.

Відомі численні класифікації стереотипів – за суб’єктом та об’єктом стереотипізації, ступенем типовості ознак, змістом афективного компонента, співвідношенням компонентів структури, механізмом та умовами формування тощо [пор. 11, с. 120–139], а також тематичні класифікації стереотипів загалом та етнічних зокрема [6].

У 70-х роках ХХ ст. німецька лінгвістка У. Квастгоф у праці “Soziales Vorurteil und Kommunikation” [19] уперше підійшла до визначення стереотипу з лінгвістичного погляду та навела таку дефініцію терміна: “Стереотип є вербальним вираженням переконання, спрямованого на соціальну групу або окремих її представників. Він має логічну форму судження, яке у невинуватено спрощений та узагальнений спосіб, з емоційно-оцінною тенденцією приписує групам осіб певні ознаки або способи поведінки” [19, с. 28]. Тобто, на думку дослідниці, будь-які наші уявлення про іншу людину чи групу людей знаходять своє вираження у словесних шаблонах, незважаючи на те, що стало підставою для утворення таких уявлень.

Наша мета – проаналізувати арсенал мовних засобів, типових для реалізації етнічних стереотипів.

Дослідження виконано на матеріалі німецькомовних художніх творів авторів, які народилися, творили чи перебували якийсь час на теренах західноукраїнських земель, що між 1772 р. та 1918 р. були частиною Австрійської (згодом Австро-Угорської) імперії: К.Е. Franzos “Ein Kampf ums Recht” [24], “Ohne Inschrift” [25]; А. von Guttry “Die Polen, die Ruthenen, die Juden” [26]; Н.В. Katz “Strody am Flusse Stryj” [27]; S. Landmann “Ausklang und Ende” [28], “Der letzte Reiseführer durch Galizien” [29], “Liebe und Ehe sind zweierlei” [30], “Wo liegt – wo lag Galizien?” [31]; L. von Sacher-Masoch “Am Dniester” [32], “Don Juan von Kolomea” [33], N. Samuely “Nur nicht jüdisch” [34].

Методологія дослідження. Етнічні стереотипи вважатимемо різновидом соціальних стереотипів. Якщо вони охоплюють образи та уявлення представників однієї етнічної групи щодо іншої етнічної групи або її представників, то це гетеростереотипи. Відповідно, образи та уявлення щодо власної етнічної групи – автостереотипи. Припущення, які виникають у межах однієї групи через іншу групу та їхні припущення про самих себе чи про інших, називатимемо метастереотипами [21, с. 31].

Як регулятивний елемент етнічної свідомості етнічні стереотипи можуть виконувати низку важливих функцій: пізнавальну, комунікативну і функцію захисту позитивної етнічної ідентичності [10, с. 11]. Етнічні стереотипи допомагають “познайомитися” з етнічною групою, навіть не вступаючи у контакт з нею. Вони слугують “для спрощення міжетнічної диференціації та “економії” сприйняття у ситуаціях міжетнічної взаємодії” [там само]. Комунікативна функція етнічних стереотипів полягає в тому, що, знаючи риси, ознаки чи способи поведінки певної етнічної групи, людина відповідно знає, як правильно у ній по-

водитися. Функція захисту передбачає виховання в душі традиційних рис свого етносу з метою збереження етнокультурних цінностей і цілого етносу загалом. Це сприяє закріпленню соціальної ідентичності та відіграє важливу роль у соціальному середовищі.

Разом з тим, етнічні стереотипи формуються історично, в процесі тривалих і різних за емоційним сприйняттям стосунків між етнічними групами, що супроводжуються накопиченням і закріпленням емоційного компонента в структурі стереотипа. Етнічний стереотип – “це узагальнений, емоційно-насичений образ етнічної групи або її представників, який створено історичною практикою міжетнічних відносин” [4, с. 60]. Такий образ виникає на основі почутого, переданого, засвоєного внаслідок соціалізації і часто має помилковий характер, що суттєво впливає на міжетнічні взаємодії.

Етнічні стереотипи розглядаємо як лінгвальні одиниці, які відповідно до подвійного характеру мовного знака мають, окрім ментальної, матеріальну сторону [16, с. 26]. Таксономічно розрізняємо етнічні стереотипи, які ґрунтуються на мовних формах, і когнітивні стереотипи, які стосуються схем мислення [14, с. 2]. Мовні стереотипи охоплюють різноманітний лексичний матеріал – прислів'я, приказки, фразеологізми, ідіоматичні порівняння, як, наприклад, “нові українці” тощо. Когнітивні стереотипи стосуються слів, коли вони функціонують як соціокультурне знання для інтерпретації лексичних значень, або текстів – у формі експліцитно виражених, імпліцитно виражених і не виражених стереотипів [23]. Спільним для усіх стереотипів є те, що всі вони прямо або непрямо мовно детерміновані.

У дослідженні послуговуємося теоретичними напрацюваннями в ділянці лінгвістичних досліджень стереотипів – У. Квастгоф [19], А. Венцель [22], Л. Цибатова [23].

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Галичина та література про неї слугує об'єктом для дослідження стереотипів. У 1772 році, після першого поділу Польщі між Монархією Габсбургів, Російською Імперією і Прусією та двома іншими актами анексії 1793 р. та 1795 р. у рамках Австрійської монархії було створено окремий коронний край – “Королівство Галичини і Володимирії”, яке проіснувало до 1918 р. Свого часу саме щодо цього нового краю, який для більшості в Європі був зовсім незнайомий, панувало багато упереджень і стереотипів.

Галичина представляла мультикультурний, багатомовний та поліетнічний край, у якому проживало близько 8 млн осіб. На цих теренах співіснували чотири великі етнічно-конфесійні групи: поляки, українці, євреї та німці. “Зразкове уявлення про “етнічну Галичину” ХІХ–ХХ ст. доволі просте й одночасно складне: тут живуть поляки, українці та євреї, які, з одного боку, будуть спільне етнокультурне поле, а з іншого – конкурують й навіть ворогують між собою” [2, с. 259]. Важливими питаннями, які висвітлювали в німецькомовних творах того часу, були бідне життя євреїв, стосунки селян зі шляхтою, міжетнічні конфлікти, внутрішнє (сімейне, релігійне) життя різних груп населення.

Формування етнічних стереотипів досягається за допомогою різних мовних засобів і стратегій, які можна згрупувати у семантичні, синтаксичні, дискурсивні та конверсаційні [20, с. 256]. У цій статті зосередимось на аналізі перших трьох типів засобів мовної реалізації стереотипів, оскільки для аналізу четвертого потрібно залучити діалогічне мовлення, якого в опрацьованому корпусі недостатньо для узагальнення.

До *семантичних* чинників етнічних стереотипів належить маркування входження до своєї групи, до чужої групи, узагальнення, перебільшення, повтор.

Про належність мовця до групи “своїх” можуть сигналізувати особові чи присвійні займенники *ich* – “я”, *mi* – “wir”, *keiner* – “жоден”, які доповнюють певні лексичні специфікації

в реченні для встановлення категоріального входження. Такі засоби засвідчують, що мовець ідентифікує себе зі своєю етнічною групою і в такий спосіб виступає від імені всієї групи: *Wir Russen erzählen gerne und lassen uns gerne erzählen* [33]; *Die Gal-, die Gal-, die Galizianer, Es mag sie kaaner, wie unseraaner..* [31, с. 28]. Подібно маркують групи інших, чужих: за допомогою особових чи присвійних займенників *sie* – “вони”, *die* – “ті”, *diese Leute* – “ті”, *dort* – “там”, *bei ihnen* – “у них”: *Dort lag das große, mächtige Zarenreich, der gefürchtete russische Bär* [27, с. 176]; *Es ist in diesem Volk eine unendliche Ehrfurcht vor der Majestät des Todes* [25, с. 188]; *denn es war eine große Menschenliebe in diesen Leuten* [25, с. 188].

Узагальнення відбувається за допомогою прислівників (темпоральних, модальних), ужитих зі стереотипами. Вони сигналізують про притаманність певної ознаки етносу: *Der ruthenische Landgeistliche ist oft nicht besser daran, als der Bauer* [32, с. 76]; *Die getauften Juden haben dagegen meist die schwarzgelbe Fahne verlassen und spielten sich auf die Polen...* [32, с. 80–82]; *wie überhaupt das Bauerntum eine ganz besondere Stellung im polnischen Volksorganismus einnimmt* [26, с. 44; 46]; *Von den ersten Kämpfen der Russen mit den Polen und Tartaren bis zu dem Krimkriege haben die Russen immer, wie sie geschlagen wurden, einen geordneten Rückzug angetreten* [32, с. 76].

Саме вживання назв етнічних груп та місць їхнього проживання є важливим мовним засобом вираження етнічних стереотипів. Назви етносів часто вживають у граматичній формі однини (*der Pole* – “поляк”, *der Ruthene* – “русин”) для узагальненого позначення цілої етнічної групи: *Schlank und von höherem Wuchs als der Pole im allgemeinen, ist der Ruthene...* [26, с. 48]; *... neigen die Huzulen zu Gewalttätigkeiten, zu Streit und Rachsucht* [26, с. 44]. Іменникові та прикметникові ряди інформують про характерні ознаки етносів та дають змогу краще уявити їхні ознаки: *Der Ruthene <...> ist fleißig, zäh und geduldig <...>. Aber diesen Tugenden stehen auch böse Laster entgegen: dumpfe, stumpfe Roheit und tiefste Demut <...>* [24, с. 7].

Засобом перебільшення слугують у реалізації стереотипів частки, наприклад, *sogar* – “навіть”. Вони не лише констатують стереотипну ознаку, але й інтенсифікують її і усувають будь-які сумніви щодо достовірності стереотипу: *Sogar mit Privilegien wurden sie [die Juden] ausgestattet* [26, с. 58]; *Dem polnischen Bauern ist der Jude als Verkäufer sogar viel lieber als der Christ...* [26, с. 62]. Підсилюють і почасти перебільшують оцінку також модальні прислівники: *So waren die Juden bis zu Anfang des 18. Jahrhunderts dem Fanatismus der Volksmassen und der Ausbeutung der einzelnen Regierungen rücksichtslos ausgeliefert* [26, с. 58].

На особливо характерних ознаках етносів наголошують за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметників. Перебільшення має на меті інтенсивніше виразити стереотип: *Die Gastfreundschaft ist eine Leidenschaft der Ruthenen und der einfachste Landmann übt sie mit einem Takte, den man in Norddeutschland bei dem Vornehmsten übel vermisst. Gutmüthig ist der Ruthene im höchsten Grade, so dass er selten etwas nachträgt, und nach der grössten Bedrückung doch die Rache zu nehmen sucht* [32, с. 76].

Поетор стереотипного твердження сприяє його переконливішій презентації. Зокрема, автор польського походження Александр фон Гуттри оспівує польське населення Галичини, вбачаючи мало не в кожному своєму співвітчизнику поета: *Dass die hervorragendsten polnischen Dichter mit ganz besonderer Vorliebe aus dem Bauerntum ihre Motive wählen, dass Dichter und Komponisten nach Volksliedern ihre Saiten stimmen; Hier ist unerschöpfliche, echte, wahre Poesie, hier ist noch im 20. Jahrhundert echte, wahre, von Kultureinflüssen unberührte Romantik* [26, с. 48]; *Stanislaw Wyspianski – eines der stärksten polnischen Talente, eines der stärksten Talente der Gegenwart überhaupt* [26, с. 48].

Синтаксис має широкі можливості для реалізації стереотипного. Зазвичай, це відбувається за допомогою стратегії узагальнення, шляхом імперсоналізації. Автор повідомлення дистанціюється від його оцінки і так само дистанціює читача, чим забезпечує йому певну свободу інтерпретації [13, с. 190] і збереження “негативного обличчя” [13, с. 190] як особи, що не має нічого спільного з тим, що вона оцінює. Синтаксичними засобами для втілення таких стратегій є вживання неозначених, зокрема *пасивних* конструкцій, які оминають свідомо чи незалежно від бажання мовця назви дійових осіб, узагальнюють предикацію та проєктують її повторюваність. У наступному фрагменті пасивна конструкція сприяє стереотипізації ситуації відмови асимільованих євреїв від своїх звичок, релігійних атрибутів та всього єврейського: *Die letzten Spuren von “Jüdischkeit” wurden mit großem Eifer aus dem Hause fortgeschafft* [34, с. 154].

Іншим поширеним у німецькій мові засобом реалізації неозначеності на синтаксичному рівні є конструкції з *es gibt* та з неозначеним займенником *man*. Зазначені одиниці допомагають автору відмежуватися від того, що він стверджує, надати формулюванню екзистенційного характеру, незалежного від окремої думки автора чи читача: *Jeder Pole wußte, daß es solche Augen [Mandelaugen] zwar im ganzen Nahen Osten und in Südeuropa, nirgends aber in nordslawischen Siedlungsgebieten gibt* [28, с. 38]. У наведеному прикладі обставина місця *im ganzen Nahen Osten* та заперечно-узагальнювальний прислівник *nirgends* сприяють подальшій стереотипізації зображуваних етнічних характеристик дійових осіб. Поєднання в наступному фрагменті конструкції *es gibt* із узагальнювальним прислівником *im allgemeinen* ще більше наголошує на типовості ситуації та відмежуванні автора від присутності в цій ситуації: *Schließlich wagten es diese Leute kaum mehr, die Schenke zu betreten, obwohl es im allgemeinen Menschen gibt, welche scheuer, schamhafter und rücksichtsvoller sind als jüdische Heiratsvermittler in Podolien* [25, с. 210].

Подібний ефект одночасного узагальнення і дистанціювання мають синтаксичні конструкції з неозначеним займенником *man*. Наступний фрагмент яскраво унаочнює, як може забезпечуватись стереотипність подачі та подальшого сприйняття події за допомогою цього мовного засобу: *Und hatte man einmal aufgrund solcher Rassenmerkmale Verdacht geschöpft, dann war es relativ einfach, die Frage nach “Jude oder Nichtjude” zu entscheiden. Verdächtige Männer zwang man, sich zu entblößen: Das jüdische Grundgebot der Beschneidung hinterläßt ja lebenslängliche Spuren. Bei Frauen ging man ein wenig differenzierter vor: Man examinierte sie in katholischen Gebeten und Kulturbräuchen* [28, с. 38]. Повтор неозначеного елемента підсилює ефект тривалості та традиційності. Проте й поодинокі вживання неозначеного *man* досягають подібного результату: *Man spricht heute in Lemberg zwar nur noch ukrainisch* [28, с. 42]. Поєднання неозначених конструкцій з пасивними, їхнє нанизування створюють переконливу стереотипну картину побутування певних етносів: *Nach alter, ehrwürdiger Sitte wird gelebt, geliebt, gefeiert, getrauert und gejammert, und nach altem Brauch wird man zu Grabe getragen* [26, с. 72].

За допомогою синтаксичних конструкцій *wenn... dann... /wenn... so...* зі значенням умови формулюванню можна надати універсального значення, тобто кожного разу, коли виконується певна умова, предикація є дійсною: *Wenn ein Jude vorbeikam, einer, der weder kaufen noch verkaufen wollte, der nur vorbeikam, dann fiel es hinterlistig und zischend über ihn her: “Jude, noch immer nicht verreckt, he?”* [27, с. 178]; *Wenn diese Menschen schweigen wollen, so bringt sie keine Macht zum Reden* [25, с. 220].

Для *дискурсивних* засобів стереотипізації характерне поєднання подачі стереотипної і не завжди прийнятної для слухача інформації з бажанням уникнути її негативного

сприйняття. Для цього мовець дистанціюється від сказаного за допомогою протиставних конструкцій чи стратегій, цитування інших джерел або розповідей із власного досвіду, модалізації висловлювання.

До протиставних дискурсивних елементів належать, наприклад *dagegen, im Gegensatz* – “на противагу”, *aber* – “але”: *Dagegen ist der Bojke von mittlerem Wuchs, hat graue Augen und einen kurz gestutzten Schnurbart* [26, с. 52]; *Im Gegensatz zu den arbeitssamen Bojken, die ihr kleines Stück Land selbst bebauen, ist der Huzule arbeitsscheu...* [26, с. 44]; *Alle andern Völker – die Zigeuner ausgenommen – leben auf einem mehr oder weniger geschlossenen Territorium. <...> Der Jude aber, der in der Zerstreung lebt, verliert mit seiner kulturellen und religiösen Tradition zusammen über kurz oder lang auch seine jüdische Identität* [29, с. 100].

Наступний фрагмент тексту показує, як автор пропонує читачеві стереотипні зображення етнічних груп населення, посилаючись на старий путівник Галичиною: *Das Buch berichtet auch darüber, wie hier in Galizien die römisch-katholischen Polen, die griechisch-katholischen Ruthenen (=Ukrainer Galiziens) und die Juden nach fast mittelalterlich-ständischer Art verschiedene Berufe ausübten. Es erzählt von den Polen, die in Ostgalizien vorwiegend adlige Gutsherren oder hohe Beamte waren, von den Juden, die Handel und Gewerbe trieben, als Handwerker, Gutspächter und-verwalter ihr Brot verdienten* [29, с. 32]. Подібні підтвердження автентичності [18, с. 372] мають завданням підсилити вірогідність слів автора і водночас зняти з нього відповідальність за зміст повідомлення.

Висновки. Отже, для реалізації етнічних стереотипів у мові наявні різні засоби і способи – семантичні, синтаксичні та дискурсивні, репрезентовані відповідними лексичними одиницями, синтаксичними конструкціями і дискурсивними маркерами. Їхнє застосування зумовлене різними стратегіями авторів – бажанням уникнути прямої номінації стану справ, щоб не порушити процес комунікації, абстрагуватися від деталей і узагальнити певні характеристики явищ чи об’єктів, засвідчити свою належність до певної етнічної групи чи дистанціюватися від неї. Дослідження підтвердило три важливі функції етнічних стереотипів – пізнавальну, яка допомагає сформуванню враження про окремі етнічні групи без обов’язкового контакту з ними; комунікативну, що дає змогу ознайомитись з головними ознаками і моделями поведінки представників різних етнічних груп і підготуватись до контакту з ними, а також захисну, яка сприяє збереженню ідентичності етносів у межах своїх культурних груп. Окрім зазначених, аналіз засвідчив таку функцію етнічних стереотипів, як маніпулятивна, яка дає змогу шляхом узагальнення, перебільшення, повтору, спеціальних синтаксичних конструкцій змусити слухача повірити в твердження мовця, що має стереотипний характер. Стереотипи можуть формувати хибне уявлення про етнічні групи, тому важливо вміти їх ідентифікувати і запобігати поширенню неправдивої інформації. Тема маніпулятивного використання стереотипів у сучасних текстах засобів масової інформації могла б стати перспективою подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Блинова О. Є. Роль етнічних стереотипів у міжкультурному оцінюванні студентської молоді / О. Є. Блинова // Проблеми сучасної психології. – Зб. наук. пр. – Вип. 23. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2008. – С. 68–78.
2. Голик Р. Рідна душа і чужий дух: етнічні та соціальні стереотипи і міжлітературні контакти в Галичині XIX – XX ст. / Р. Голик // Письменство Галичини в міжкультурній взаємодії : за ред. Т. Гаврилів. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2015. – С. 258–272.

3. Кретьова О. До питання мовного стереотипу та його значення для перекладу / О. Кретьова // Вісник Черкаського університету [Текст] : [зб. наук. ст.]. Вип. 119. Серія Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун.-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Вид-ництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 43–47.
4. Львовичкіна А. Етноспсихологія. – Навч. посіб. / А. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – С. 57–62.
5. Ляшко М. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми міжетнічних відносин / М. Ляшко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2013. – Вип. 28. – С. 97–99. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuiped_2013_28_27
6. Паславська А. Етнічні стереотипи в літературі Австрійської Галичини / А. Паславська // – Наук. зап. – Вип. 105 (2). – Сер. філол. науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2012. – С. 25–33.
7. Пилипчук О. Німецькомовна проза Галичини 1848–1918 рр. в українських перекладах // Іноземна філологія : Український науковий збірник. – Львів, ЛНУ імені Івана Франка. – Вип. 128. – 2015. – С. 171–177.
8. Самкова О. М. Дослідження професійних стереотипів психолога / О. М. Самкова // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Вип. 31. – С. 407–417. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_31_35
9. Світич С. Проблеми вивчення стереотипів та стереотипизації: теоретико-методологічні підходи / С. Світич // Наук. зап. – Вип. 63 (1). – ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – С. 310–324.
10. Сердюк С. В. Функції етнічних стереотипів та їхня роль у формуванні етнічної ідентичності / С. В. Сердюк // Наукові записки. Т. 19. Теорія та історія культури. – Нац. у-т “Києво-Могилянська академія”. – Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2001. – С. 10–14.
11. Сорокіна Н. В. Методическая типология стереотипов как компонент содержания обучения иностранным языкам в вузе // Язык и культура. – 2013. – № 3 (23). – С. 120–139.
12. Adorno Th. The Authoritarian Personality [Internetquelle] / Th. Adorno, E. Frenkel-Brunswick, D. J. Levinson, N. Sanford. – Режим доступу: <http://www.ajcarchives.org/main.php?GroupingId=6490>.
13. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. C. Levinson. – New York : Cambridge University Press, 1987. – 347 p.
14. Gülich E. Was sein muß, muß sein. Überlegungen zum Gemeinplatz und seiner Verwendung / T. Gülich // Bielefelder Papiere zur Linguistik und Literaturwissenschaft. – Nr. 7. – 1978. – S. 343–363.
15. Heringer H. J. Interkulturelle Kompetenz: Ein Arbeitsbuch mit interaktiver CD und Lösungsvorschlägen / H. J. Heringer. – Stuttgart : UTB GmbH, 2012. – S. 91–102.
16. Klein J. Linguistische Stereotypbegriffe / Josef Klein // Heinemann, M. (Hrsg.). Sprachliche und soziale Stereotype. Forum Angewandte Linguistik. – Band 33. – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 1998. – S. 25–46.
17. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann; with a new introduction by Michael Curtis. Second printing. – New Brunswick, New Jersey : Transaction Publishers, 1998. – P. 79–159.
18. Nazarkiewicz K. Die Reflexivität der Stereotypenkommunikation / Bergmann, J., Luckmann, T. (Hrsg.) // Kommunikative Konstruktion von Moral. Band 1 : Struktur und Dynamik der Formen moralischer Kommunikation. – Opladen/Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1999. – S. 352–380.
19. Quasthoff U. Soziales Vorurteil und Kommunikation. Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps. Ein interdisziplinärer Versuch im Bereich von Linguistik, Sozialwissenschaft und Psychologie / U. Quasthoff. – Frankfurt a. M. : Athenäum, 1973. – 312 S.
20. Roth M. Stereotype in gesprochener Sprache. Narrative Interviews mit Ost- und Westberliner 1993–1996 / M. Roth. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2005. – 279 S.
21. Thiele M. Medien und Stereotype. Konturen eines Forschungsfeldes / M. Thiele. – Bielefeld : Transcript Verlag, 2015. – 503 S.

22. Wenzel A. Stereotype in gesprochener Sprache : Form, Vorkommen und Funktion in Dialogen / A. Wenzel. – München : Hueber, 1978. – 162 S.
23. Zybatow L. Die Veränderung der Sprache und die Sprache der Veränderung. Untersuchungen zum semantischen und pragmatischen Wandel im Gegenwartsrussischen. – Berlin, 1993. – Manuskript.

Список використаних джерел

24. Franzos K.E. Ein Kampf ums Recht / K. E. Franzos. – Leipzig : Paul List Verlag, 1955. – 447 S.
25. Franzos K.E. Ohne Inschrift / K. E. Franzos // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. - Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 182–220.
26. Guttry A. Die Polen. Die Ruthenen. Die Juden / A. Guttry // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. - Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 44–72.
27. Katz H.W. Strody am Flusse Stryj / H.W. Katz // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 174–180.
28. Landmann S. Ausklang und Ende / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 36–42.
29. Landmann S. Der letzte Reiseführer durch Galizien / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 30–34.
30. Landmann S. Liebe und Ehe sind zweierlei / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 98–102.
31. Landmann S. Wo liegt – wo lag Galizien? / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 26–30.
32. Sacher-Masoch L. Am Dniester / L. Von Sacher-Masoch // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 74–82.
33. Sacher-Masoch L. Don Juan von Kolomea [Internetquelle] / L. von Sacher-Masoch. – Abrufbar unter: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/don-juan-von-kolomea-4332/1>.
34. Samuely N. Nur nicht jüdisch / N. Samuely // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 140–172.

References

1. Blynova O. Ye. Rol etnichnykh stereotypiv u mizhkulturnomu otsiniuvanni studentskoi molodi / O. Ye. Blynova // Problemy suchasnoi psykholohii. – Zb. nauk. pr. – Vyp. 23. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2008. – S. 68–78.
2. Holyk R. Ridna dusha i chuzhyi dukh: etnichni ta sotsialni stereotypy i mizhliteraturni kontakty v Halychyni XIX – XX st. / R. Holyk // Pysmenstvo Halychyny v mizhkulturnii vzaiemodii : za red. T. Havryliwa. – Lviv : VNLT-Klasyka, 2015. – S. 258–272.
3. Kretova O. Do pytannia movnoho stereotypu ta yoho znachennia dlia perekladu / O. Kretova // Visnyk Cherkaskoho universytetu [Tekst] : [zb. nauk. st.]. Vyp. 119. Seriiia Pedahohichni nauky / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkaskiyi nats. un.-t im. B. Khmelnytskoho. – Cherkasy : Vydavnytstvo ChNU im. B. Khmelnytskoho, 2008. – S. 43–47.
4. Liovochkina A. Etnopsykholohiia : Navch. posib. / A. Liovochkina. – K. : MAUP, 2002. – S. 57–62.
5. Liashko M. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia problemy mizhetnichnykh vidnosyn / M.Liashko // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pedahohika. Sotsialna robota. – 2013. – Vyp. 28. – S. 97–99. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_28_27
6. Paslavska A. Etnichni stereotypy v literaturi Avstriiskoi Halychyny / A. Paslavska // – Nauk. zap. – Vyp. 105 (2). – Ser. filol. nauky (movoznavstvo). – Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. – 2012. – S. 25–33.

7. Pylypchuk O. Nimetskomovna proza Halychyny 1848–1918 rr. v ukrainskykh perekladakh // Inozemna filolohiia : Ukrainskyi naukovyi zbirnyk. – Lviv, LNU imeni Ivana Franka. – Vyp. 128. – 2015. – S. 171–177.
8. Samkova O. M. Doslidzhennia profesiinykh stereotypiv psykholoha / O. M. Samkova// Problemy suchasnoi psykholohii. – 2016. – Vyp. 31. – S. 407–417. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_31_35
9. Svitych S. Problemy vyvchennia stereotypiv ta stereotypizatsii: teoretyko- metodolohichni pidkhody / S. Svitych // – Nauk. zap. – Vyp. 63 (1). – ІPiEND im. І.F. Kurasa NAN Ukrainy. – S. 310–324.
10. Serdiuk S. V. Funktsii etnichnykh stereotypiv ta yikhnia rol u formuvanni etnichnoi identychnosti / S. V. Serdiuk // Naukovi zapysky. T. 19. Teoriia ta istoriia kultury. – Nats. u-t “Kyievo-Mohylianska akademiia”. – K. : Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2001. – S. 10–14.
11. Sorokina N. V. Metodicheskaya tipologiya stereotipov kak komponent sodержaniya obucheniya inostrannym yazykam v vuze // Yazyk i kultura. – 2013. – № 3 (23). – S. 120– 139.
12. Adorno Th. The Authoritarian Personality [Internetquelle] / Th. Adorno, E. Frenkel-Brunswik, D. J. Levinson, N. Sanford. – Режим доступу: <http://www.ajcarchives.org/main.php?GroupingId=6490>.
13. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S.C. Levinson. – New York : Cambridge University Press, 1987. – 347 p.
14. Gülich E. Was sein muß, muß sein. Überlegungen zum Gemeinplatz und seiner Verwendung / T. Gülich // Bielefelder Papiere zur Linguistik und Literaturwissenschaft. – Nr. 7. – 1978. – S. 343–363.
15. Heringer H. J. Interkulturelle Kompetenz: Ein Arbeitsbuch mit interaktiver CD und Lösungsvorschlägen / H. J. Heringer. – Stuttgart : UTB GmbH, 2012. – S. 91–102.
16. Klein J. Linguistische Stereotypbegriffe / Josef Klein // Heinemann, M. (Hrsg.). Sprachliche und soziale Stereotype. Forum Angewandte Linguistik. – Band 33. – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 1998. – S. 25–46.
17. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann; with a new introduction by Michael Curtis. Second printing. – New Brunswick, New Jersey : Transaction Publishers, 1998. – P. 79–159.
18. Nazarkiewicz K. Die Reflexivität der Stereotypenkommunikation / Bergmann, J., Luckmann, T. (Hrsg.) // Kommunikative Konstruktion von Moral. Band 1 : Struktur und Dynamik der Formen moralischer Kommunikation. – Opladen/Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1999. – S. 352–380.
19. Quasthoff U. Soziales Vorurteil und Kommunikation. Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps. Ein interdisziplinärer Versuch im Bereich von Linguistik, Sozialwissenschaft und Psychologie / U. Quasthoff. – Frankfurt a. M. : Athenäum, 1973. – 312 S.
20. Roth M. Stereotype in gesprochener Sprache. Narrative Interviews mit Ost- und Westberliner 1993–1996 / M. Roth. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2005. – 279 S.
21. Thiele M. Medien und Stereotype. Konturen eines Forschungsfeldes / M. Thiele. – Bielefeld : Transcript Verlag, 2015. – 503 S.
22. Wenzel A. Stereotype in gesprochener Sprache : Form, Vorkommen und Funktion in Dialogen / A. Wenzel. – München : Hueber, 1978. – 162 S.
23. Zybatow L. Die Veränderung der Sprache und die Sprache der Veränderung. Untersuchungen zum semantischen und pragmatischen Wandel im Gegenwartsrussischen. – Berlin, 1993. – Manuskript.
24. Franzos K.E. Ein Kampf ums Recht / K. E. Franzos. – Leipzig : Paul List Verlag, 1955. – 447 S.
25. Franzos K.E. Ohne Inschrift / K. E. Franzos // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 182–220.
26. Guttry A. Die Polen. Die Ruthenen. Die Juden / A. Guttry // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 44–72.
27. Katz H.W. Strody am Flusse Stryj / H.W. Katz // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawska, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 174–180.

28. Landmann S. Ausklang und Ende / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 36–42.
29. Landmann S. Der letzte Reiseführer durch Galizien / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 30–34.
30. Landmann S. Liebe und Ehe sind zweierlei / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 98–102.
31. Landmann S. Wo liegt – wo lag Galizien? / S. Landmann // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 26–30.
32. Sacher-Masoch L. Am Dniester / L. von Sacher-Masoch // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – S. 74–82.
33. Sacher-Masoch L. Don Juan von Kolomea [Internetquelle] / L. von Sacher-Masoch. – Abrufbar unter: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/don-juan-von-kolomea-4332/1>.
34. Samuely N. Nur nicht jüdisch / N. Samuely // Es war einmal Galizien... / Hrsg.: A. Paslawka, J. Prochasko, T. Vogel. – Lwiw : VNTL-Klassyka, 2015. – C. 140–172.

REALIZING ETHNIC STEREOTYPES THROUGH LANGUAGE MEANS IN THE TEXTS OF GERMAN LITERATURE IN AUSTRIAN GALICIA

Alla Paslavska, Roksoliana Stasenko

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, Ukraine, 79000
alla@mail.lviv.ua, lvivlyana@gmail.com*

Studied in the paper are the language instruments of ethnic stereotypes on the basis of German language fiction of Austrian Galicia. Semantic, syntactic and text building means of stereotype formation are singled out. The corresponding lexical units, syntactic constructions and discursive markers are analyzed. The use of these techniques is conditioned by versatile strategies of the authors that are evinced in the avoidance of direct nomination of the state of affairs in order not to disrupt the communication process, abstraction from details as well as generalization upon certain characteristics of the phenomena or objects and sanctioning of their affiliation with, or distance from, a particular ethnic group. The findings of the present research appear to confirm three important functions of ethnic stereotypes: cognitive, which helps to produce the impression about the individual ethnic groups without having to deal with them; communicative, which gives an opportunity to get acquainted with the main features and models of behavior of the representatives of different ethnic groups and prepare for contact with them, and prosthetic, which promotes the preservation of the identity of ethnoses within cultural groups. It has been revealed that ethnic stereotypes perform a manipulative function which causes the recipient to believe the stereotypical statements owing to false generalization, hyperboles, repetitions or special syntactic constructions. Such stereotypes can forge the false image of ethnic groups, hence it pays off to be equipped with mechanisms of stereotypes identification and constraints that could help to shun their dissemination.

Keywords: stereotype, ethnic stereotype, cognitive stereotype, language stereotype, literature of Austrian Galicia.